

SLOMŠKOV ROKOPIS NARODNE PESMI »JURI S PUŠO«

Ivan Grafenauer

V Slomškovi zapuščini, ki jo hrani Slomškov arhiv v Mariboru, je škofijski arhivar France Hraсталj našel Slomškov svojeročni zapis narodne pesmi iz rodu slovenskih hagad z naslovom »*Juri s' pušo*«, ki njeno vsebino označuje poslednja, 9. kitica (40—45):

Šhe je prihla neka huji zvir,
Prihnel je Juri s' pulhizo,
Vitrelil je komarja v' luknizo:
Jur komarja, komar leva, lev medveda,
medved volka, volk liizo, ležza sajza,
sajz mazhko, ma[l]zhka mihkko, mihkka pihenizo romeno;
Kdaj, vbogi kmetizh ti, bogat boih?

Pesem domala natančno ustreza natisku v Slovenskih pesmih krajniskiga naroda (SPKN I (1839), str. 64—66, ki ima isti naslov ter je ponatisnjena v Štrekljevih SNP I, št. 966 — druge inačice so št. 964—5, 967 — tu ji je tiskarski škrat spakedral vrsto poudarkov in apostrofov, med temi v v. 31 *lèv je s levzhet* v: *lèv je z levčeti*, v v. 37 pa je izpustil besedico je: *Snedel komar leva*.

Rokopis obsega na 5 straneh oblike 10,4 × 17 cm enkrat pregnjenega lista svetlozelenega papirja besedilo s preprostim naslovom *Juri s' pušho*, popravljenim v *Juri s' puškoi*, na 4. strani pa še enkrat isti naslov z označitvijo pesmi:

Juri s' pulho: / pefem izmed nar / itarjih na / Krajnškim. (Glej snimek.)

Pisava je svojeročna Slomškova, in sicer ne več iz njegovih šolskih in študijskih let, ampak iz njegove špiritualske dobe v Celovcu (1829 do 1838). To je iz primerjave z drugimi Slomškovimi rokopisi ugotovil arhivar F. r. Hraсталj in prepričal se je o resnici tudi pisec teh vrstic. Neizpisana pisava študijskih let je dobila tu že trdno moško obliko, ki jo označuje med drugim 1. horizontalna spodnja poteza pri črki z, često z na levo potegnjeno zanko, 2. trdno navzdol potegnjene spodnje zanke dolgih črk g, j, f, /h; te zanke so ozke in segajo že do sledeče spodnje vrste; tudi se nagibajo v spodnjem delu često že nekaj na levo (n. pr. *miškka* 3, 4, 7, 8; *prihla* 10; *vbogi*, *bogat* 4, 14; *boih* 9, 14). Vendar te zanke še ne predirajo s prekomerno dolžino kar redoma vso spodnjo

vrsto, kar dela poznejšo Slomškovo pisavo, od vuzeniške dobe dalje, včasih zelo težko čitljivo.

S tem je izključeno, da bi bil rokopis nastal na osnovi skupnega dijaškega petja v dobi, ko je bil Slomšek kot Prešernov sošolec pol leta v prvem letniku ljubljanskega liceja (zimski tečaj 1820/21). Misliti je mogoče na dobo Slomškovega občevanja s Prešernom v Celovcu v prvih mesecih leta 1832, ko se je ta pripravljaj na usodni odvetniški izpit v aprilu, ali na dobo dopisovanja s Čopom v letih 1832 do 1834, ko je Slomšek naročal pri njem knjig in mu drugih oskrboval in se zanimal za književno življenje v Ljubljani,¹ najverjetneje pa v čas, ko je od 1. do 10. septembra 1834 potoval po Kranjskem in od tam na Hrvaško ter ob bivanju v Ljubljani (5.—6. septembra) obiskal tudi duhovniško semenišče in preživel večer v Prešernovi družbi. Gotovo pa je nastal rokopis, preden je bila pesem natisnjena v SPKN I, ker je bil Slomšek tedaj (1839) že nadžupnik v Vuzenici.

Ali pa je Slomšek pesem sam zapisal ob kaki priložnosti, ko so to pesem peli in jo je morda tudi sam pel ter jo zatem izročil Kastelcu ali Prešernu v objavo v SPKN, ali jo je prepisal po rokopisu neznanega zapisovalca, o tem nam more ob pomanjkanju kakršnih koli sporočil povedati kaj le primerjava Slomškovega besedila z besedilom v SPKN.

¹ Tako je S. Čopa vpraševal 5. januarja 1833 (Pirjevec Avg., Iz korespondence Matija Čopa. I. Anton Slomšek — Matiju Čopu, 8 pisem, Arhiv za zgodovino in narodopisje, knj. I. Uredil dr. Fr. Kovarčič, Maribor 1930—1932, št. 2, str. 5): Kaj pa kaj Vi moshjé, Krajnike modrize? Ich wünschte bald wieder ein Lied unsers genialen Preihern zu hören! Proim ga lepo posdraviti, pa tudi druge blage Slovence. — In 30. maja 1833 (n. d., št. 5, AZN I, 7): Vor Allem recht vielen Dank für Ihre gelehrte, mit allem Muthe gelieferte ABC-Schlacht, die ich mit vielem Vergnügen gelesen, in der süßen Hoffnung, daß doch ein Mal diesem verderblichen Schisma ein Ende gemacht werde. Daß wir Kärnthner ganz einstimmen, dieß haben wir theoretisch und praktisch bewiesen... Dne 11. julija 1833 (št. 6, n. d., 8): Ich verschob meine Antwort auf Ihr werthes Schreiben dato 18^t Juny l. J. um Ihnen bey dieser Gelegenheit auch zwey Exemplar(e) für Ihre Person, 1 Exemfl. für Herrn Kasteliz, 1 Exempl. für H. Dr. Preihern zu übersenden, von unsern Ihnen ohnehin schon bekannten Liedern. Haben Sie die Freundschaft benante (!) Exemplare samt meiner Empfehlung den Herrn zu übermitteln. Sollte etwas Neues bey Ihnen erschienen seyn, so bitte ich um gefällige Mittheilung... Dne 23. februarja 1834 (št. 7, n. d., 9 s.): P. Bernhard Smolnikar (molči in študira) gleich jenem wunderbaren Dr. Preihern: Dihur. Perporozhi je pa, naj nam vie novize Ljublanske pihete, kar jih veste... Den Ausgang des ABC Krieges haben wir ämtlich erfahren, und freuen uns wieder im Frieden zu leben... Was beginnt unser gesegnete Dichter Dr. Preihern? Wird die Zhebeliza nicht wieder zum Vorschein kommen? — In 29. aprila 1834 (št. 8, n. d., 11): Auch meine braven Alumnen haben ein Werkchen in ihren praktischen Uebungen unter meiner Anleitung wieder in diesem Jahre zusammengeschrieben (t. j. Kerihansko devihthvo), welches nächstens nach Laibach zur Zensur erscheinen wird. Wenn ich mich doch an Jemanden in Laibach wenden könnte, der mir verhilflich wäre, daß es nicht so unendlich lange bey dem Expeditant bleiben möchte; ich wünschte solches noch bis Mitte August als Prämien fertig zu haben. Ahazels Lieder sind nun bereits vergriffen; und der Verleger arbeitet an einer 2ten Auflage.

Juri s' puško:
pejem is med nar.
starij, na
krajinskim.

Juri s' puškaj:

i
Driška je nekā tuva s vit,
Driška je miška s' mišeti,
Dreda je miška pšenjoromnu,
Daj, ubogi tmetelj ti, bogat bosp!

Še je priška nekā kuji avir,
Driška je maška s' mašeti,
Dreda je maška miška s' miška
Maška miška, miška pšenjoromnu,
Daj, ubogi tmetelj ti, bogat bosp!

Slomškov rokopis narodne pesmi »Juri s pušo«

(Izvirnik v Skofijskem arhivu v Mariboru)

Razložki v besedilu

Razložki glede na ločila, če niso pomembna za ritem in smisel, in na naglasna znamenja se ne upoštevajo. Za številko kitice — te šteje Slomškov rokopis — in številko vrstice celotne pesmi (brez »v.«) — te šteje Štrekelj — stoji najprej besedilo v SPKN I, za kljuko] pa Slomškovo besedilo, oboje v izvorni bohoričici. Popravki v Slomškovem rokopisu so označeni tako, da se prečrtana ali popravljena črka ali skupina črk postavi v oglati oklepaj [], za njim pa popravljeno besedilo; n. pr. je v naslovu same pesmi beseda *pušho* popravljena tako, da je čez črko *o* zapisana črka *k* za njo pa končnica *-oj*, to je označeno takole: pu[h[o]koj. Avtorjeve pripombe so tiskane tu v *kurzivi*.

Ime in označitev pesmi na str. 4 rokopisa: Juri s' pušho:] pešem is med nar / ftarjih na / Krajnflkim. — V SPKN tega ni.

Besedilo pesmi. Nadpis. Juri s' pušho] Juri s' pu[h[o]koj —

Pesem sama. (Kit. 1—2 glej na snimku prve strani rokopisa.)

Kit. 1. — 5 rumeno] romeno; *enako* 8, 13, 18, 23, 28, 33, 38, 43. — 4 Kdaj, bógi kmetizh! ti bogat bo[h?] Kdaj, vbogi kmetizh ti, bogat bo[h! *Enako* 9 (z vprašajem): 14, 19, 34, 39, 44 (z vbogat in vprašajem): 24, 29.

Kit. 2. — 5 hujšhi] huji; *enako* 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, — 6 mazhka] malhka — 7 mazhka] ma[l]zhka — 8 pšhenizo] pzhenizo —

Kit. 3. — 11 saj'z] sajz; *enako brez apostrofa* 12, 13, 23, 28, 33, 38, 43 — 11 sajzheti] fajzheti —

Kit. 4. — 16 lefíza] lifiza; *enako* 17, 18, 28, 33, 38 (*toda* lefiza: 23, 43; *enako s' lefizheti*: 16, 23) — 17 saj'za] sajza — saj'zheti] sajzheti — 18 saj'za] fajza — saj'z] fajza (!) —

Kit. 5. — 21 Prifhel volk je] Prifhel je volk — 22 Snedel] Snedil; *enako* 27, 37 (*toda* Snedel 12, 32) — 22 lefizo] lifizo; *enako* 28, 33, 38, 43 (*toda* lefizo 23) — 23 sajza] [f]sajza — 24 bogat] vbogat; *enako* 29 —

Kit. 6. — 26 medvédzheti] medvezheti; *enako* 32 — 28 saj'za] sajza; *enako* 33, 38, 43 — saj'z] sajz[a]; *enako* (brez popravkov) 33, 38, 43 —

Kit. 7. — 32 Prifhel lèv je] Prifhel je lev —

Kit. 8. — 36 komarzheti] koma[z]rzheti —

Kit. 9. — 42 Štretil] Vřtretil je — u luknjizo] v' luknizo — 43 Juri] Jur — mazhka] ma[l]zhka —

Na osnovi tega primerjalnega gradiva lahko ugotovimo sledeče:

A. Slomškov rokopis in tisk v SPKN I, 64 s., sta si v sorodu ne le, ker podajata isto inačico ljudske pesmi in celo isti zapissek, ampak tudi po delni umetni redakciji rékel in po pravopisnih oblikah.

1. Skupen jima je nadpis »Juri s' pušho«, ki ne spada k petju ali narekovanju pesmi.

2. Reklo »Prišla je neka huda (hujši, huji) zvir« je umetno prirejeno po ljudskem besedilu »...ena huda (hujši) zver«; ljudsko bi bilo tudi »Prišla je, prišla huda zver« (brez »ena«).

3. Pravopisne oblike, ki niso Slomškove, pa so skupne rokopisu in tisku: *zvir* — Slomšek piše samo *zverina*, *zver*; *lefiza*, *lefizo* — Slomšek sam piše vedno le *lisica*, *lisico*; *pušha*, *pušhiza* — Slomšek piše sam knjižno obliko *puška* (gl. popravek v naslovu; str. 1).

4. Pomanjševalnice, narejene po vzorcu ljudskih besed *mače* (Plet. I, 559: Ribnica, Valjavec), *miše* (Plet. I, 585: Miklošič, Vrtovec, Valjavec), *volče* (Plet. II, 783: Murko, Vrtovec, Valjavec), *zajče* (Plet. II, 836: Murko, Štrekelj) — povsod se navaja tudi naša pesem —: *komarče, levče, lisiče, medvedče*, za katere navaja Pleteršnik samo našo pesem.

B. Slomškov rokopis ni zapis po petju ali narekovanju, ampak prepiš tujega zapisa. V njem se vrste oblike, ki niso književne in jih Slomšek v svojih spisih ne uporablja; zato jih v rokopisu popravlja pa ne vedno na vseh mestih:

1. »*Juri s' pušho*«, na str. 1 popr. *-koj*. Stara oblika Trubarjeva, Dalmatinova, Megiserjeva, Kastelčeva, Gutsmanova-Murkova — *pukša* — je v ljudski rabi še na Koroškem, Štajerskem in v Prekmurju; Slomšku se ni zdela književna, pa je kranjsko *pušho* zamenil z Gutsmanovo in Murkovo (drugo!) knjižno besedo s štajersko končnico »*s' puškoj*«. V posebnem naslovu z označitvijo pesmi (str. 4) jo je pustil na miru.

2. *Lefiza, lefizo, lefizheti*. Tako beremo dosledno v SPKN I, 64 s. *Lesica, lesičica* stoji tudi v Prešernovem rokopisu pesmi »*Lesica in petelin*« (»*Lesica*«: Iv. Grafenauer, Iz Kastelčeve zapuščine, 1911, str. 19 — KČ V, 63 s.), enako v dolenskih inačicah te pesmi (SNP, št. 961—963). Slomšek besedo popravlja po knjižni rabi in štajerski izreki, pa nekajkrat stoji vendar le oblika iz predloge.

3. Izreka *mashka, mashko* je gorenjska (Ramovš, HG II, 292). Slomšek je 14-krat zapisal knjižno *mazhka, mazhko*; enkrat pa mu je le ostala *mashka*, dvakrat pa je popravil na pol napačno zapisano (vv. 7, 43). V SPKN oblike s *-sh-* ni.

Ustrezna oblika »*medved (-a) s' medvezheti* (iz *-dč-*) je znana Slomškovega govoru (v. 26, 32). V SPKN oblike s *-zh-* ni.

4. Reklo »*komar s' komarzheti*« (36) se je Slomšku zapisalo po predlogi brez *r*, pa ga je dodal. V SPKN oblike brez *-r-* ni.

5. V predlogi je stala 5-krat zastarela oblika *šnedil*, Slomšek jo je trikrat kar prepisal (22, 27, 37), dvakrat zamenil s pravilno novo obliko (12, 32). V SPKN stare oblike ni.

6. Stoodstotna oblika *huji* nasproti *hujši* v SPKN I, 64 s., ni v Slomškovega slogu. V »*Kerfh. devifhtvu*« (1834) stoji (*nar*) *hujši* nasproti *nar huje* v razmerju 7 : 1 (str. 16, 21, 41, 113, 122, 134, 138 — 42).

7. V Slomškovega rokopisu stoji devetkrat »*pšhenizo romeno*«, v SPKN vedno »*rumeno*«. Tako piše v svojih spisih tudi Slomšek. — Obliko *romen, -a, -o* sem našel v slovenskih narodnih pesmih pri St. Vrazu iz Cerovca ali ljutomerske okolice (SNP I, 518. Jezus vrtnar in ajdovska deklica, v. 2: *Oj sonce romeno* = SNP III, št. 5133. *Oj sijaj, sijaj sonce*, v. 2. — SNP I, 951. *Ptica se brani službe*, redakcija I, pod črto, v. 4 = redakcija II, v. 22: *Romene pšeničke*, 2-krat), dalje pri A. Peganu iz goriške okolice in pri Peršiču od Gorice (SNP I, št. 501. Jezus vrtnar in ajdovska deklica, v. 2, 12, 38, 40: *Oj [To Ti] sonce romeno* [toda v 10: *Oj sonce rumeno*]: — SNP III, št. 50, 67. Tri rožice, v. 5—6; *rom'na pšenica*, 2-krat), naposled pri Ant. Brezniku

iz I h a n a (SNP III, 5536, Rujno vince gladi grlice, v. 5: *Lépo roméno barvo ima* — M, R o d e iz D o m ž a l je zapisal v isti pesmi, št. 5535, v. 3: *Lepo rumeno barvo ima* — dragoceno pa je, da spričuje obliko *romeno* natančni A. Brez n i k) in še enkrat pri Brez n i k u iz I h a n a (SNP III, št. 5903. Priletela je drobna ptičica — vesela grlica, v. 12: *Ušenička rómení*). Obliko bo torej treba priznati za gorenjsko.

C. Slomšek je prepisoval svoj rokopis z veliko naglico. To spričuje ne le pisava, ki postaja čedalje bolj nagla in površna, ne le precejšnje število besednih oblik, ki jih je imel za napačne, pa je le nekatere popravil (gl. B, t. 1—6), ampak tudi precejšnje število pisnih pomot, ki jih je tudi le nekaj sproti popravil: v. 8 *pzhenica* nepopravljeno — 11 *s' fajzheti* nepopr. — 17 in 23 *[f]sajza* — 18 *Lifiza fajza, fajza mazhko* oboje nepopr. — 33 *sajz[a] mazhko* — Ta naglica bi govorila najbolj za čas Slomškovega bivanja v Ljubljani dne 5. in 6. septembra 1834.

D. Iz samega primerjalnega gradiva ni mogoče spoznati, ali je tisk v SPKN I, 64 s., odvisen od Slomškovega rokopisa ali pa je od njega neodvisen. Urednik je namreč besedne oblike precej svobodno spreminjal. Ker pa je iz gradiva v odstavku B razvidno, da je Slomšek svoj rokopis prepisal po predlogi s kranjskimi narečnimi oblikami, pač ni verjetno, da bi bil hodil Korytko ali Kastelic ali kdo njunih sodelavcev iskat zapisa kranjske narodne pesmi k celovškemu spiritualu. Potemtakem izhajata pač Slomškov rokopis in tisk v SPKN I, 64 s., posredno ali neposredno od istega kranjskega zapisa neznanega zapisovalca.

Slomškov zapis pa, ki se mu še jasno poznajo kranjske narečne oblike, je izvorniku dosti bližji kakor tisk v SPKN. Te pesmi, ki je ni sam zapisal in so jo kmalu priobčili drugi, Slomšek ni imel namena prirejati sam za tisk. Tako v rokopisu tudi pozneje ni popravil pisnih in drugih hib, še manj pa prenarejal besedilo. Zato *Slomškov prepis* pesmi »*Juri s' s puškoj*« ni le *starejši* od tiska v SPKN I, 64 s., ampak tudi *prootnemu zapisu zvestejši*. In to zapisu ni bilo v škodo. Le primerjajmo izraziti ritem in smiselni poudarek v poslednji vrstici vsake kitice: *Kdáj, vbogi kmétizh ti, bôgat bôfh!* s tiskom v SPKN I, 64 s. S pravilno po slovniško postavljenimi ločili je urednik ta izraziti močni pripev — s staro dvodelno dolgo vrstico — malodane ubil.

Zusammenfassung

SLOMŠEKS HANDSCHRIFT DES VOLKSLIEDES »JURI S PUŠO« (JÖRG MIT DER BÜCHSE)

Die kürzlich aufgefundenene Handschrift Anton Slomšeks aus seiner Klagenfurter Spiritualzeit (wohl aus dem J. 1834) mit dem Wortlaut des kranjischen Volksliedes »Juri s pušo« (Slovenske pesmi krajnskega naroda I, 1839, 64—66; mit kleineren Druckfehlern abgedruckt bei Štrekelj, SNP I, No. 966) stellt mittelbar oder unmittelbar eine Abschrift derselben (verlorenen) Aufzeichnung dar, die dem Abdruck in SPKN I zu Grunde liegt. Sie gibt aber den Text besser und getreuer wieder.